

občine, Magistrska naloga, Filozofska fakulteta, 1979.

Počitnice na kmetih, ČZP Kmečki glas, Ljubljana, 1976.

Korošec, E., Grm, A., Kovačič, E., Gostje na kmetiji - kmečki turizem, priročnik, ČZP

Kmečki glas, Ljubljana, 1975.

Šušteršič, J. Jelnikar, M., Kumar, J., Kmečki turizem - Slovenija, počitnice na kmetih, priročnik, ČZP Kmečki glas, Ljubljana, 1976.

Turizem na kmetih, Zadrúžna zveza Slovenije, Ljubljana, 1987.

PREBIVALSTVENA ANALIZA DEPOPULACIJSKEGA OBMOČJA ALI NASELJA

Peter Repolusk*

Buren povojni gospodarski in socialni razvoj v Sloveniji je v marsičem spremenil gostoto in razporeditev števila prebivalstva. Predvsem hiter razvoj neagrarnih gospodarskih panog, med katerimi je prednjačila industrija, je povzročil močne migracijske tokove iz predelov, kjer ni bilo dovolj delovnih mest, v urbana naselja ter na novo ustanovljena zaposlitvena središča. Ker v migracijah praviloma sodelujejo mladi ljudje, območja odseljevanja niso izgubljala prebivalstva samo v absolutnem smislu, pač pa tudi relativno, saj se je "bodoči naravni prirastek selil na območja večje ali manjše koncentracije prebivalstva."

Prebivalstvo so izgubljala zlasti hribovska območja ter naselja, ki so bila prometno bolj oddaljena od gravitacijskih centrov, v večini primerov občinskih središč. V primeru, da naselja niso bila tako oddaljena, so se ljudje manj odseljevali, pač pa so dnevno migrirali na delo, v šolo, po nakupih itd.

Povsod po Sloveniji so se oblikovala območja praznenja ali celo odmiranja prebivalstva (v zadnjem primeru je odseljevanje mladih

doseglo tak obseg, da se populacija v celoti naravno ne more več reproducirati). Obsežni predeli so zlasti v subpanonskem predelu SV Slovenije, na Kozjanskem, na Dolenjskem, v Beli krajini in Pokolpju, Kočevskem, Tolminskem, na prostorsko manj obsežnih predelih pa tudi drugje.

V izhodiščih raziskovalnega dela si bomo zastavili tri osnovne skupine vprašanj:

1. Kdaj in s kakšno dinamiko so se pričeli procesi depopulacije
2. Kateri so pglavilni vzroki (npr. prometna oddaljenost, neperspektivnost kmetovanja, politični razlogi, itd.)
3. Kakšna je vizija ožje in širše lokalne skupnosti (občine) o reševanju teh problemov;
4. Kakšno je vaše mnenje?

IZBOR OBMOČJA PROUČEVANJA, METODOLOGIJE IN UPOŠTEVANJE VEČLETNEGA OPAZOVANJA

Za proučevanje so primernejše manjše prostorske enote, bodisi naselja, skupina skupaj ležečih naselij s podobnimi geografskimi in gospodarskimi značilnostmi, krajevna skupnost, območje krajevnega oziroma matičnega

---

* Inštitut za geografijo Univerze Edvarda Kardelja, Trg francoske revolucije 7, 61000 Ljubljana.

urada in podobno.

Viri podatkov o razvoju prebivalstva so bogati in različni:

1. Popisi prebivalstva iz let 1948, 1953, 1961, 1971, 1981, v nekaterih primerih pa so pomembni tudi popisi iz časov Avstroogrške in predvojne Jugoslavije.

2. Podatki matičnih služb pri ustreznih občinskih službah in na krajevnih uradih.

3. Izdelava in izvedba ankete zlasti v primeru analize kakšnega podrobnejšega problema, ki ga statistika in evidenca prebivalstva pomanjkljivo ali ne beleži.

Pred dokončnim načrtom raziskovalnega dela se velja pozanimati o vsebini in obliki gradiva o prebivalstvu, ki vam bo na voljo.

V primeru, da bo raziskava zajemala tudi analizo rodnosti, smrtnosti in migracij, kjer splošne mere zajemamo iz letnih podatkov, velja poudariti, da so take analize neprimerne za populacijo, manjšo od tisoč prebivalcev. Število rojstev, smrti, priselitev in odselitev lahko pri majhnem številu prebivalstva močno varira, tako da nam posamični letni podatki lahko zabrišejo splošne razvojne značilnosti. V primeru analize naravne rasti ali migracij po posameznih letih (podatke imajo matične službe na občinah ali krajevnih uradih) navedimo osnovne obrazce izračunavanja (več o tem v učbeniku: D. Vogelnik - Uvod v socialno-ekonomsko statistiko, Ljubljana 1981):

1. Splošna mera rodnosti (nataliteta):

$$n = \frac{N}{P} \cdot 1000$$

podatek podobno kot naslednje izražamo v promilih oziroma s številom pojavov na tisoč prebivalcev (primer: Slovenija je imela leta 1986 rodnost 13,0 promila oziroma 13 živorojenih na tisoč prebivalcev)

N ... število živorojenih v konkretnem letu

P ... srednje število prebivalstva območja istega leta - dne 31. junija; če tega podatka ni, si pomagamo z aritmetično sredino števila prebivalstva na začetku in koncu leta.

2. Splošna mera smrtnosti (mortalitete):

$$m = \frac{M}{\bar{P}} \cdot 1000$$

M... število umrlih v ustreznem letu

3. Mera naravne rasti: $j = n - m$ (lahko negativno)

4. Splošna mera priselitev:

$$i = \frac{I}{\bar{P}} \cdot 1000$$

I...število priseljenih v ustreznem letu

5. Splošna mera odselitev:

$$e = \frac{E}{\bar{P}} \cdot 1000$$

E... število odseljenih v ustreznem letu

6. Migracijski saldo: $s=i-e$ (lahko negativno)

7. Dejanska rast prebivalstva: $r = j + s$ (lahko negativno)

Podatki popisov prebivalstva sicer ne omogočajo analizo po posameznih letih, pač pa nam pri analizi omogočajo primerjave po posameznih obdobjih (popisnih letih):

1. spremembe števila prebivalstva

2. sprememba v starostni in spolni strukturi (primerna je grafična ponazoritev - starostne in spolne piramide); spremembe deleža mladega (0-14 let) in starega prebivalstva (65 let in več) v populaciji; Pri tovrstnih analizah upoštevamo petletne starostne skupine (0-4 leta, 5-9, 10-14, ... 80-84, 85 in več).

3. Spremembe v deležu aktivnih, deležu kmečkega prebivalstva, deležu zaposlenih v industriji in podobno.

Obdobje obdelave prebivalstvenih podatkov navadno zajema več let ali celo desetletij. Pri analizi zgolj popisnih podatkov so to vsi povojni popisi prebivalstva, vsaj za število prebivalstva pa tudi predvojni. Pri analizi gradiva o naravnem in migracijskem gibanju prebivalstva (zgoraj navedeni računski obrazci) so tudi priporočljiva daljša obdobja, npr. vsaj 1971 do 1986 oziroma obdobje, ko so se pričeli procesi depopulacije, (presežek števila odseljenih nad

številom priseljenih, zmanjševanje rodnosti).

Samo analitska numerična analiza prebivalstvenih procesov v geografiji prebivalstva ni zadovoljiv postopek za razlago vpliva depopulacije na ostale procese v pokrajini oziroma na njihovo medsebojno odvisnost. Zato se nam vzporedno s prebivalstvenimi spremembami porodi še kup vprašanj:

1. Vloga in perspektivnost kmetijske dejavnosti
2. Sprememba gospodarske usmeritve prebivalstva in naselja oziroma naselij
3. Možnost nadaljnjega delovanja kulturnih in izobraževalnih institucij ter razvoja infrastrukture
4. Problemi propadanja kulturne pokrajine
5. Težaven ekonomski in socialni položaj ostarelih na vasi
6. Možnosti ter nadaljnji interesi preostalih mladih ljudi v vasi, da tukaj ostanejo za stalno, itd...

Odgovore na del ali vsaj posamična od teh vprašanj lahko tekom raziskovalnega dela dobimo z lastnim opazovanjem, z razgovorom s krajanji (na KS ali kako drugače) ali na občinskih institucijah, ki so zadolžene za gospodarski, socialni in prostorski razvoj. Pri manjših populacijah (npr. pri enem samem naselju) je zelo primeren vir anketiranja gospodinjstev.

Opomba: Pri snovanju raziskovalne problematike, uporabi metod ter zbiranju podatkov se lahko za informacije obrnete tudi na Inštitut za geografijo Univerze (061-213-458, Trg francoske revolucije 7, 61000 Ljubljana).

Nekateri splošni pregledi o demogeografskem razvoju Slovenije

Gosar, L., 1987, Kakšna naj bi bila prihodnja poseljenost v SR Sloveniji? Geografski vestnik LIX, Ljubljana.

Jakoš, A., 1983, Socialnogeografska homogena območja v SR Sloveniji. Geografski vestnik LV, Ljubljana.

Jakoš, A., 1988, Spremembe v gibanju prebivalstva po naseljih SR Slovenije v obdobju 1961-1986. Geografski vestnik LX, Ljubljana.

Klemenčič, V., 1972, Geografija prebivalstva Slovenije. Geografski vestnik XLIV, Ljubljana.

Natek, M., 1984, Tipi rasti števila prebivalstva v SR Sloveniji v desetletju 1971-1981. Geografski vestnik LVI, Ljubljana.

Podatki o številu prebivalstva in njegovih spremembah za celotno Slovenijo se nahajajo v Statističnih letopisih SR Slovenije, ki jih vsako leto izdaja Zavod SR Slovenije za statistiko.

Podatki o številu prebivalstva v predvojnih in avstrijskih popisih so zbrani v Krajevem leksikonu Slovenije (urednik R. Savnik, DZD). Podan je tudi opis vseh posamičnih naselij po občinah.

Edini obsežnejši učbenik demografske statistike v slovenščini je že omenjeni: D. Vogelnik 1981 Uvod v socialnoekonomsko statistiko, zlasti poglavje o demografski statistiki.

V srbohrvaščini sta pomembnejša učbenika demografije: Wertheimer-Baletić A., 1982, Demografija. Zagreb. Breznik D., 1980, Demografija - analiza metodi i modeli, Beograd.